

Вокално инструментална настава I
(питања за усмени део испита)

1. Музика. Звук. Тон.
2. Имена тонова. Тонски систем.
3. Ноте. Линијски систем. Кључеви.
4. Трајање тонова. Паузе. Начини продужавања тонског трајања.
5. Лествица. Ступањ, степен, полустепен.
6. Предзнаци.
7. Ритам. Мелодија.
8. Метар. Предтакт.
9. Ритмичке врсте и фигуре.
10. Тактирање.
11. Динамика.
12. Темпо.
13. Артикулација.
14. Репетиција.
15. Интервали. Обртај интервала.
16. Квинтакорд. Обртаји квинтакорда.
17. Тонски родови. Молска лествица.
18. Доминантни септакорд и његови обртаји.
19. Лествице са повисилицама (квинтни круг).
20. Лествице са снизилицама (квартни круг).

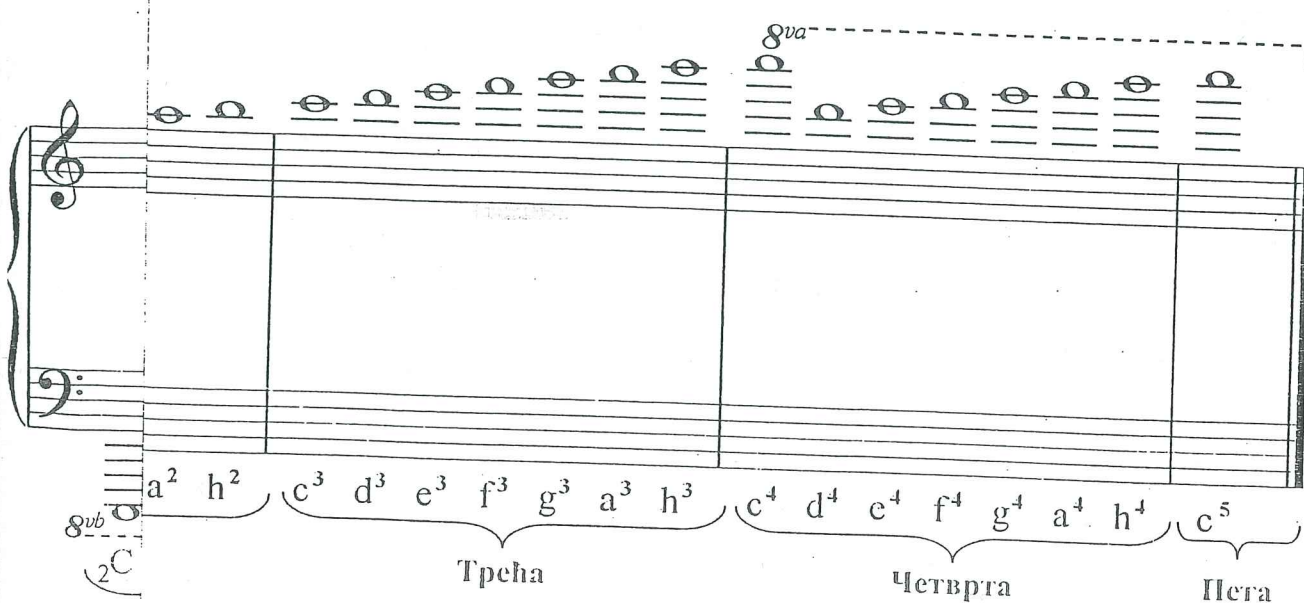
**ШТА ТРЕБА ДА
ЗНАМО ДА БИСМО
НОТЕ ПИСАЛИ И
ЧИТАЛИ,
ТОНОВЕ ПЕВАЛИ,
МУЗИКУ СВИРАЛИ И
СЛУШАЛИ?**

*

Музика постоји од када постоји и човек. Музика је уметност која се служи тоновима као средством свог израза. Она допире у нашу свест помоћу чула слуха.

Све оно што чујемо називамо општим именом **звук**. Имамо одређене (артикулисане) и неодређене (неартикулисане) звукове. У неодређене звукове убрајамо шум, лупњаву, шкрипање, грмљавину и др., а у одређене – звук звона, свирале, људски глас (најстарији природни музички инструмент). Музика се служи **тоном** – звуком који има одређену висину, јачину, трајање и боју. То су четири главне особине тона.

Низ свих тонова редом, од најдубљег до највишег, зове се **тонски систем**. У њему се понављају имена седам основних тонова, неколико пута, али сваки пут на другој висини. Да бисмо тачно одредили висину појединих тонова истог имена, тонски систем је подељен на групе које се зову **октаве** тонског система. Таква октава садржи седам основних тонова – **c, d, e, f, g, a, h** – именованих **абecedом** или – до, ре, ми, фа, сол, ла, си – именованих **солмизацијом**. Свака октава има своје име према положају у тонском систему.

Сваки тон који чујемо, можемо да забележимо знаком, који се зове *нота*.
Делови ноте:

○, ● - нотна глава, којој се по потреби може додати нотни врат , и један или више барјачића , . Код нота које се пишу од треће линије линијског система и навише, нотни врат се налази са леве стране, од нотне главе наниже, нпр.:

Ноте се бележе у *линијском систему* који се састоји од пет хоризонталних линија и четири празнине (бројимо их одоздо - навише). Линијски систем служи за обележавање тонских висина. Испод и изнад система исписују се помоћне цртице - *помоћнице* које су размакнуте једна од друге као и линије у линијском систему. На њима и између њих, такође се бележе ноте.

На почетку линијског система бележимо кључ да бисмо одредили положај тонова. Најчешће се користе:

 - *виолински кључ* или G - кључ, обележава се на другој линији линијског система и показује положај тона g^1 из Прве октаве, а тиме и положај осталих тонова у овом кључу; служи за обележавање високих тонова.

 - *бас кључ* или F кључ, обележава се на четвртој линији линијског система и показује положај тона f из Мале октаве, па и осталих тонова у овом кључу; служи за обележавање дубоких тонова.

Тоновима могу бити различитог трајања. То трајање одређујемо и обележавамо различитим облицима нота:

 - *четвртина ноте*, траје један откуцај или један покрет руке;

 (+) - *половина нота*, траје два откуцаја или два покрета руке;

○ (+) - *цела нота*, траје четири откуцаја или четири покрета руке;

 (= +) - *осмина ноте*, траје пола откуцаја или пола од једног покрета руке;

 (= + + +) - *шеснаестина ноте*, траје једну четвртину откуцаја или покрета руке.

Групе од две или више осмина, шеснаестина и осталих мањих вредности, можемо спајати заједничким цртама уместо барјачића:

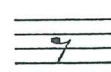
 = , = итд.

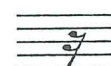
Постоје и знаци за обележавање привременог прекида тонског извођења. То су *паузе* и деле се исто као и ноте према временском трајању

 - четвртина паузе

 - половина паузе

 - цела паузе

 - осмина паузе

 - шеснаестина паузе

Свака нотна вредност може се повећати тачком, луком (лигатура) и короном,

Тачка, с десне стране нотне главе, повећава вредност ноте за половину њеног трајања, нпр.:

 = + - четвртина с тачком, траје један и по откуцај;

 = + - половина с тачком, траје три откуцаја.

Продужено тонско трајање *лигатуром* обележава се *луком* који везује исте тонске висине:

 = + = 3 откуцаја

За продужење трајања користи се и знак – *корона*, који се исписује изнад ноте или паузе, да означи продужетак њеног трајања најмање за половину њене вредности.

*

d.t. g.t.

C-dur 1/2 1/2

1 1 1/2 1 1 1 1/2

I II III IV V VI VII VIII (I)

T S D

до ре ми фа сол ла си до (солмизација)

с d e f g a h c (абецеда)

Лествица је низ од седам тонова различите висине, који следе редом до поновљеног почетног имена. Лествица може почети од било ког тона по коме и добија своје име. C – dur је основна лествица; она почиње од тона с (до).

Сваки тон у лествици представља један ступањ лествице. *Ступањ* показује положај (место) тона у лествици. Главни ступњеви су I, IV и V, а зову се још и *тоница*, *субдоминанта* и *доминанта* (T, S, D).

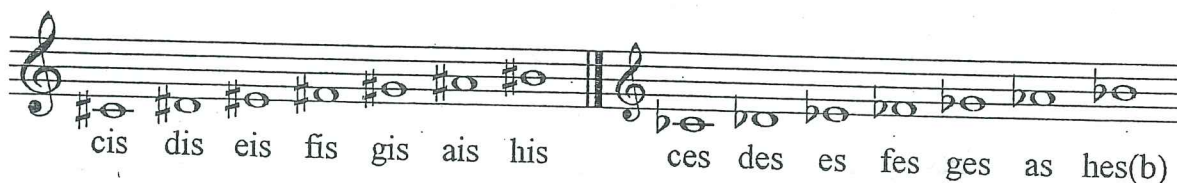
Растојање између суседних тонова у лествици зове се *степен*. Постоји цео степен и полустепен. *Полустепен* је најмање растојање између два тона у данашњој европској музици. У C – dur, као и у свим дурским лествицама, полустепен се налази између III - IV и VII-VIII ступња.

Лествицу можемо да поделимо на два једнака дела од по четири тона са истим распоредом целих и полустепена. Сваки такав део зове се *тетрахорд* (први део лествице – доњи тетрахорд, други део лествице – горњи тетрахорд).

*

Осим основних* тонова, у тонском систему постоје и *повишени* и *снижени* тонови. Нота којом се бележи тон, може се повисити и снизити помоћу посебних знакова, који се зову *предзнаци*. Бележе се испред ноте, на истој линији или у празнини где се нота налази:

- # - **повисилица**, повишава тон, испред чије ноте се налази, за полустепен; у именовању се додаје наставак IS (g+is =gis);
- b - **снизилица**, снижава тон, испред чије ноте се налази, за полустепен; у именовању се додаје наставак ES (c+es =ces);
- ♮ - **разрешилица**, знак за разрешење повишеног или сниженог тона; када се нађе испред ноте, такав тон се враћа на првобитну висину и враћа му се пређашње име.

*

Ритам је низање тонова различитих трајања и интензитета. Мелодија не може без ритма; то је чини монотоним. Као што је ритам условљен разликом у трајању тонова, тако је и мелодија условљена разликом у висини тонова. Ритам може да постоји и независно од мелодије, односно да се испољи на једној висини; мелодија се испољава на тоновима различитих висина.

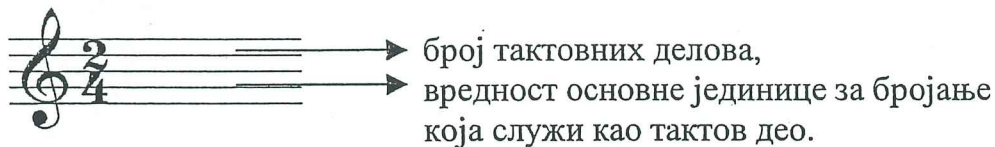
Мелодија је логичан низ тонова различите висине. То низање тонова није само себи циљ, него служи остварењу извесног облика као носиоца једне садржине. Појам мелодије, везан је уз извесни одређени облик који настаје на основи развоја метричких и ритмичких група и њихове међусобне органске повезаности.

* Мисли се на основне тонове у основној C – dur лествици, што не значи да повишени и снижени тонови нису основни тонови неке друге лествице.

*

Као што у изговарању речи у прози или стиху, извесне слоге речи наглашавамо, док други остају ненаглашени, тако и у музичком извођењу извесни тонови бивају наглашени, а други остају ненаглашени. Ток измене наглашених и ненаглашених тонова зове се музички метар. *Мера* је деоба на тактове и начин акцентовања у ритмичком току. *Метар* је мера музичког текста и начин поделе тог текста на тактове. *Такт* је најмања музичка целина исписана у линијском систему, груписана према акцентима. Тактове делимо усправном цртом – *тактицом*. На завршетку већих отсека музичког дела стављамо две црте, а на самом крају – две црте од којих је прва тања, друга дебља.

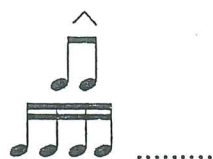
Мера је ознака која се исписује у линијском систему иза кључа, нпр.:

Основна јединица за бројање може бити било која нотна вредност (,). Она представља ритмички слог – основни удар и траје један откуцај или један покрет руке при тактирању. Број тактовних делова – јединица за бројање, може бити различити. Слог означава један потез при тактирању, тако да имамо следећу поделу тактова:

- двосложни $\frac{2}{4}(\frac{2}{8}, \frac{2}{2}, \frac{2}{16})\frac{6}{8} \dots$
- тросложни $\frac{3}{4}(\frac{3}{8}, \frac{3}{2}, \frac{3}{16})\frac{9}{8} \dots$
- четворосложни $\frac{4}{4}(\frac{4}{8}, \frac{4}{2}, \frac{4}{1})\frac{12}{8} \dots$
- мешовити $\frac{5}{8}, \frac{5}{4}, \frac{7}{8} \dots$

Могуће поделе јединице бројања, ритмичке врсте и фигуре:

- *триола* – ритмичка фигура састављена из три једнака трајања уместо два или четири (позајмљена из тродела)

- *синикоп* – ритмичка фигура састављена од три трајања од којих су прво и треће трајање упола краћа од средњег које носи нагласак

- *тродел*
(броји се: ПР - ВА - И, ДРУ - ГА - И)

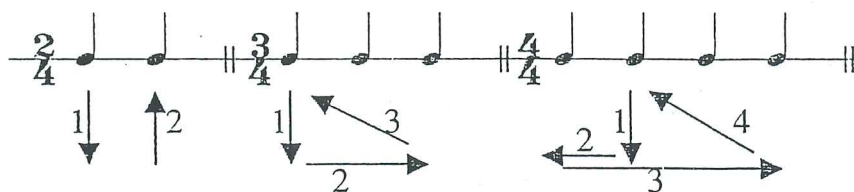

Сложени и прости тактови не постоје! Нагласци у такту и сложеност ритма, зависе од музичког садржаја. Неоспорно је, да је прво време - први слог увек најбитнији носилац акцента, који даје у метричној групи почетни импулс музичком делу.

Често се дешава да први такт није потпун, односно не почиње првим тактовним делом. Такав непотпуни такт, зове се **предтакт**. Оне тактове делове, који недостају у првом, налазимо у последњем такту музичког дела, нпр.:

Тактирање је бројање покретима руку.
Примери за тактирање:

Вежбање покрета при тактирању обавезно се изводи уз гласно бројање:

$\frac{2}{4}$ - прва - друга; $\frac{3}{4}$ - прва - друга - трећа; $\frac{4}{4}$ - прва - друга - трећа - чета!

Динамика је однос тонова према њиховој **јачини**. За обележавање разних степена тонске јачине, користе се изрази и скраћенице из италијанског језика и графички симболи. Постоје две основне разлике:

p - piano - тихо

mp - mezzo piano - средње тихо

pp - pianissimo - најтише

ppp - pianissimo possibile - што је могуће тише

f - forte - јако

mf - mezzo forte - средње јако

ff - fortissimo - веома јако

fff - fortissimo possibile - што је могуће јаче

- *crescendo* (cresc.) - од тишег ка јачем, растући јачином

- *decrescendo* (decresc.) - од јаког ка тишем, смањивање интензитета

diminuendo (dim.) - постепено смањујући јачину

*

Темпо означава **брзину** протицања музичког садржаја, од које зависи карактер музичког дела које се изводи. То је брзина којом се изводе временске јединице бројања, односно делови такта. Темпо је брзина којом изводимо неку композицију или поједине њене делове. За означавање темпа, користе се италијанске речи; нпр.:

Largo - широко
Lento - споро
Adagio – лагано, не журећи, удобно
Andante - ходајући
Moderato - умерено
Allegro - весело
Vivace (Vivo) - живахније, живо
Presto - брзо, хитро

Нијансе бржег или споријег од ових одредаба, означавају се додавањем наставка – *ino* или – *etto* (деминутив); на највећу могућу меру јачине у извођењу упућује додавање наставка – *issimo* (суперлатив).

У извођењу музичких дела, услед динамичког нијансирања и фразирања, настају мале, ређе необележене модификације темпа, које се зову *агогика*. Често су обележене, нпр.:

accelerando – постепено убрзавање

ritardando – постепено успоравање

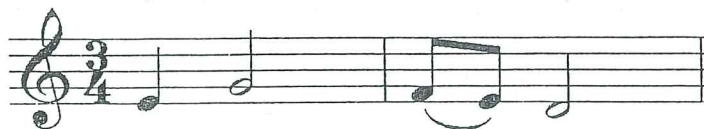
ritenuto - отежући...

*

Артикулација – начин музичког извођења

Два основна начина извођења су: **legato** – повезано, сливање из једне висине у другу (исписује се луком изнад музичке фразе) и њему супротно **stakato** – одвојено, засебно, (обележава се тачкицама изнад, односно испод нотних глава). Ублажени стакато означава се са **portato** – носећи.

Када лук спаја различите тонске висине, таква потреба условљена је једним истим слогом у тексту, нпр.:

Раз - гра - на - ла

Репетиција – знак за понављање означен је двема тачкама у другој и трећој празнини на почетку и завршетку (или само на завршетку) дела који се понавља.

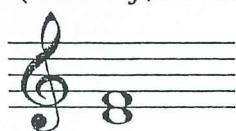
Репетиција са различитим завршецима обележава се ознакама изнад тактова, под бројем 1. – **prima volta** (први пут) и бројем 2. **sekonda volta** – (други пут). Први пут се изводе тактови под бројем 1. а када се понови – под други пут, изводе се тактови под бројем 2.

Ознака **Da capo al fine** значи извођење од почетка завршно са тактом изнад којег се пише **Fine** (крај).

Ознака – непотпуна реприза.

*

Растојање између било која два тона, зове се **интервал**. Ти тонови могу да звуче истовремено (*хармонски интервал*) и да наступе појединачно, један за другим (*мелодијски интервал*).

Интервали се разликују по величини и врсти, нпр. Растојања од тона c^1 у C – *dur* лествици:

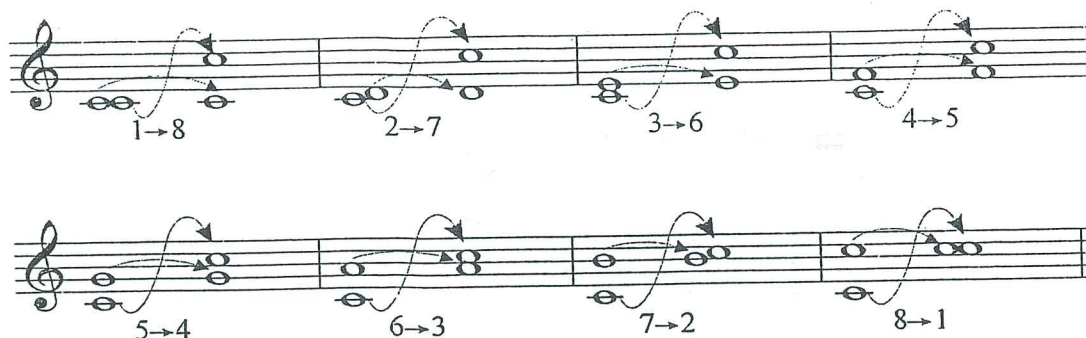
Често се прибегава бројчаном обележавању интервала при анализи нотног текста.

Прима, кварта, квинта и октава, јављају се као **чисти** интервали. **Велики** и **мали** могу бити **секунда, терца, секста и септима**. Сви интервали могу да буду **прекомерни**, а **умањени** – сви, осим **приме**.

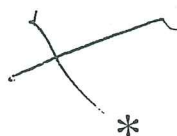
Велики и мали се разликују за полустепен, прекомерни су за полустепен већи од чистих и великих, а умањени – за полустепен мањи од чистих и малих интервала.

Интервали се разврставају на **консонантне** и **дисонантне** интервале. Утисак стабилности и самосталности – као обележје *консонанце*, а лабилност и тежње ка разрешењу – као облик *дисонанце*, најчешће се испољава при истовременом звучању оба тона у интервалу.

Када доњи тон интервала, пребачен за октаву више, постаје његов горњи тон, или обрнуто, добијамо *обртај* тог интервала, што често срећемо у практичној примени, нпр.:

8 7 6 5 4 3 2 1
1 2 3 4 5 6 7 8

Хармонски интервал се посматра као звучење два тона - сазвучје - двозвук. Међутим, у музичком извођењу (певање или свирање) постоје и сазвучја од више тонова.

Наука о *хармонији* је вертикално опажање тонских односа и њихових функција. Њен основни елеменат је **трозвук** – сазвучје од три тона различите висине, које се назива још и **акорд**.

Основни облик акорда – трозвука, зове се **квинтакорд** $\left(\frac{5}{3}\right)$.

Састављен је из основног тона, његове терце, и његове квинте (односно из две терце, које граде та три тона). Значи основни тон му је истовремено и најнижи басов тон.

Акорди (као и интервали) имају своје обртаје:

- **сектакорд** (6) (ако је терца основног облика у басу), састављен од терце и сексте (у сазвучју прво чујемо терцу па кварту)
- **квартсектакорд** $\left(\frac{6}{4}\right)$ (ако је квинта основног облика

у басу), састављен од кварте и сексте (у сазвучју прво чујемо кварту па терцу).

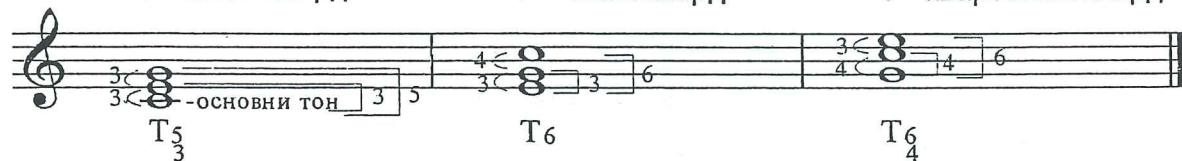
Пример: посматрају се три хармонске функције, односно квинтакорди на главним ступњевима у С – dur лествици. Дато је и њихово обележавање шифрама испод нотног текста.

Т квинтакорд

Т сектакорд

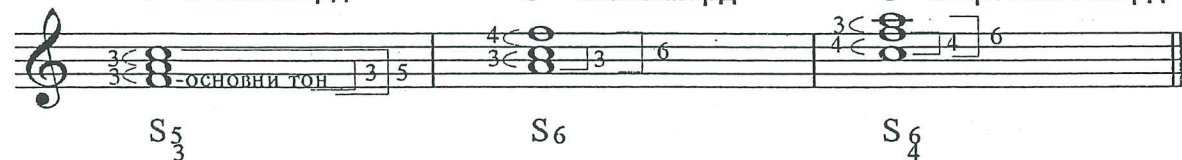
Т квартсектакорд

С квинтакорд

С сектакорд

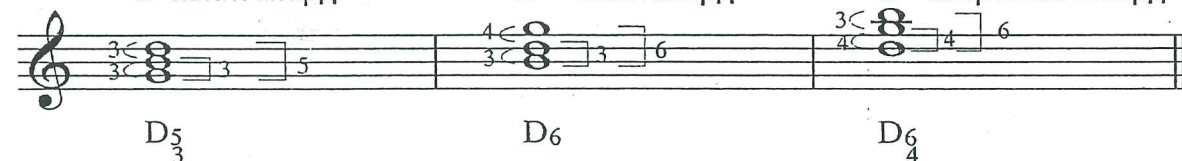
С квартсектакорд

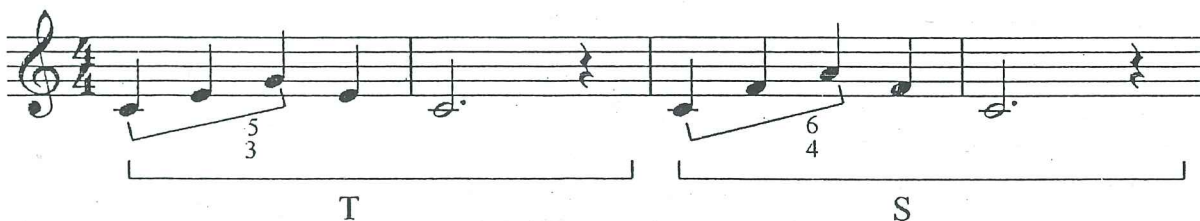
Д квинтакорд

Д сектакорд

Д квартсектакорд

Лествична каденца садржи све три главне функције дате лествице, односно разложене квинтакорде или њихове обртаје на главним ступњевима. Лествична каденца у С – dur:

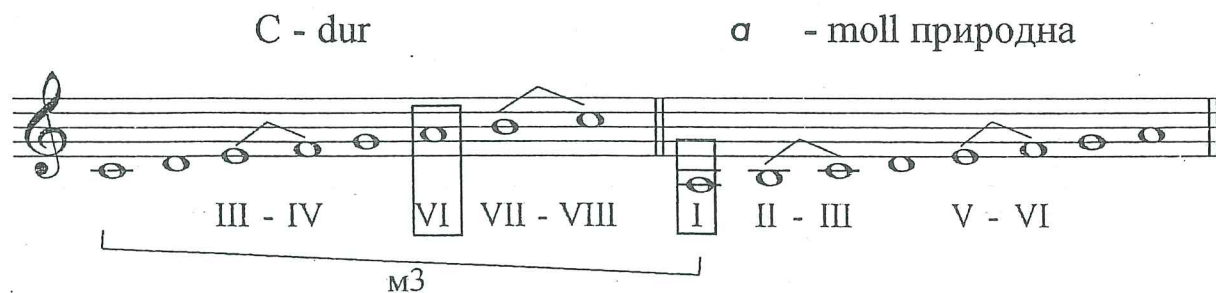
Основни облик **четворозвука** зове се **септакорд**. Нотни пример доминантног септакорда (D_7) у $C - dur$ и његови обртаји:

Постоје два тонска рода – **dur** и **moll**. Разликују се по звучности због разлике у односима између тонова. Основна супротност родова – **dur** -а и **moll** -а – произилазе из тонске разлике велике и мале терце на почетку склопа у тоничном квинтакорду сваке од њих.

Свака дурска лествица има своју паралелну и истоимену молску лествицу, и обрнуто. Паралелност подразумева исте тонове у лествичном низу, па с тим и исте предзнаке, а различити почетни тон. Истоименост подразумева исти почетни тон, а различите тонове и односе између њих.

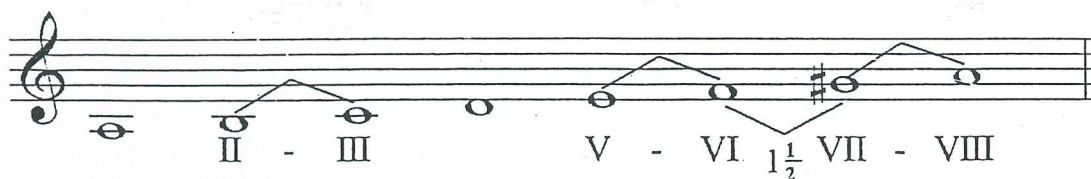
Када од дурске правимо паралелну молску лествицу, узимамо њен VI ступањ као I у молској лествици (молска је за малу терцу нижа од дурске):

Полустепени се у дурским лествицама налазе између III - IV и VII - VIII ступња, а у природном молу између II - III и V - VI ступња. Ова врста молске лествице зове се **природна**, и по тонском саставу се не разликује од паралелне дурске. Постоје још два вида молских лествица – **хармонски** и **мелодијски** мол.

Хармонском молу повишен је седми ступањ – вођица, па добијамо још један полустепен у низу (VII - VIII), а с тим и $1\frac{1}{2}$ степена, односно прекомерну секунду између VI и VII ступња:

а - moll хармонска

Мелодијски мол има повишен VI и VII ступањ у узлазном смеру, па с тим и полустепене на различитим местима. У силазном смеру, изводи се као природни мол:

а - moll мелодијска

Објаснили смо да истоимени тоналитети, различитог рода, почињу од истог тона, али имају различите односе између тонова у лествичном низу:

C - dur

c - moll природна

хармонијски мол

мелодијски мол

Песме које су предвиђене по Наставном плану и програму од 1. до 4. разреда основне школе налазе се у тоналитетима (тонски целтар) са мањим бројем предзнака – примерено узрасту и способностима ученика тих разреда. Зато овде дајемо приказ само појединих лествица:

d - moll природна

I - III V - VI

хармонска

1 $\frac{1}{2}$

мелодијска

D - dur F - dur

III - IV VII - VIII III - IV VII - VIII

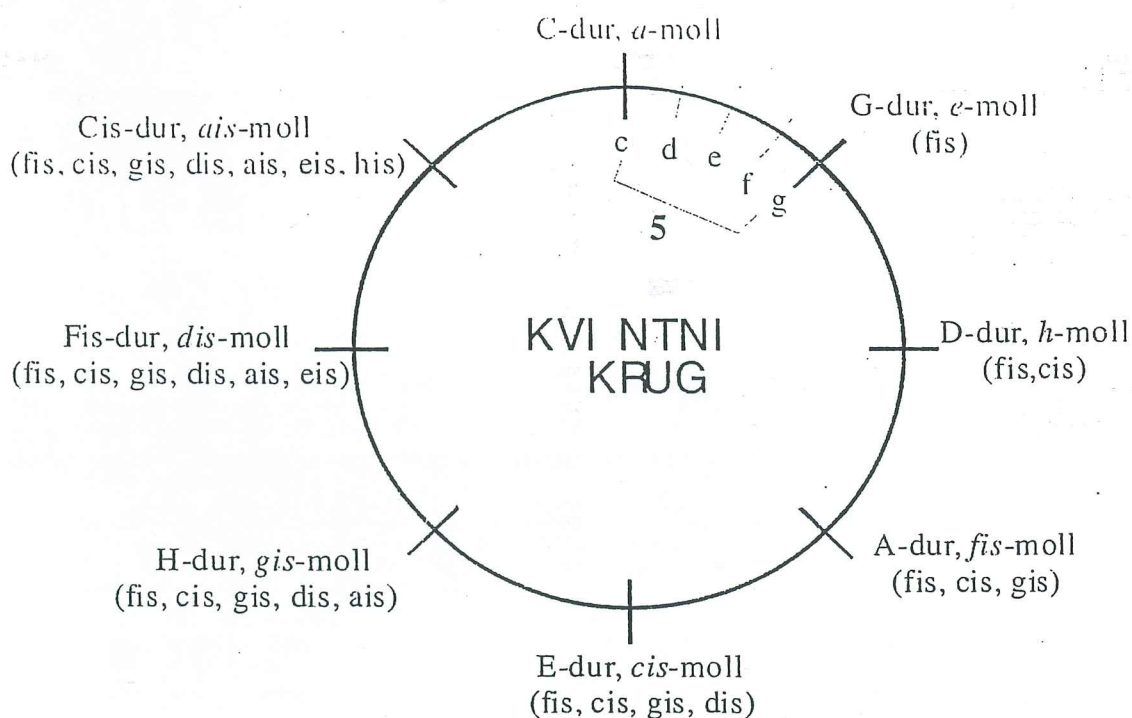
G - dur

III - IV VII - VIII

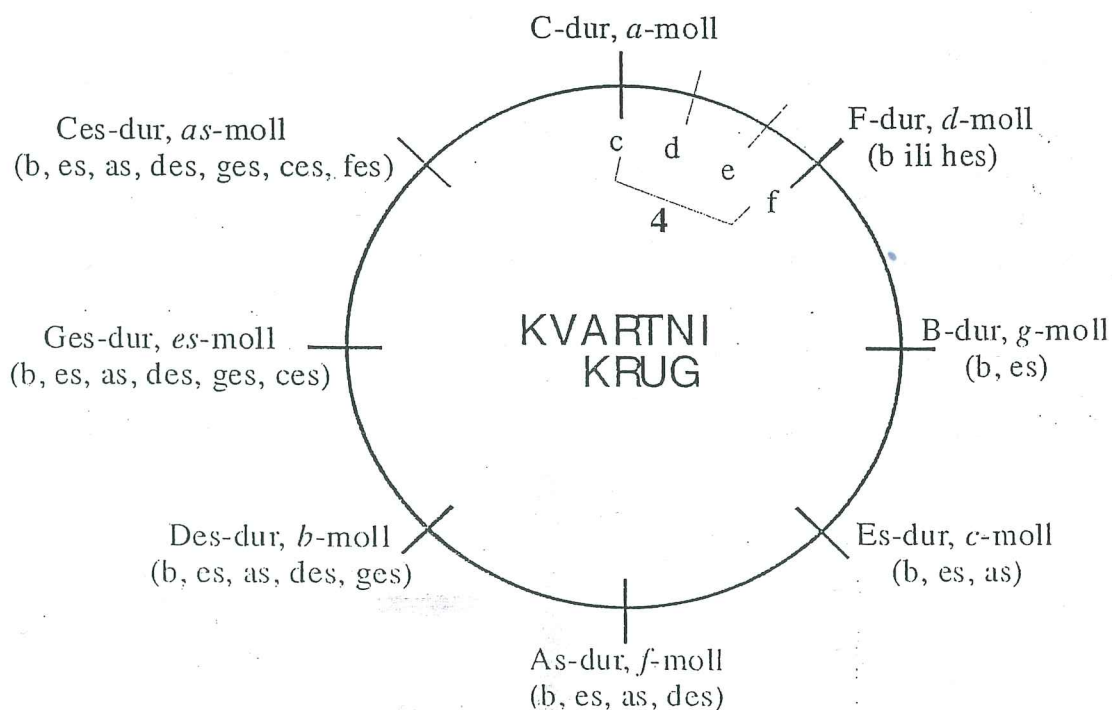
*

Ради лакшег визуелног подсећања, лествице су смештене у два, теоријски бесконачна круга:

- Квинтни круг, лествице са повисилицама
- Квартни круг, лествице са снизилицама.

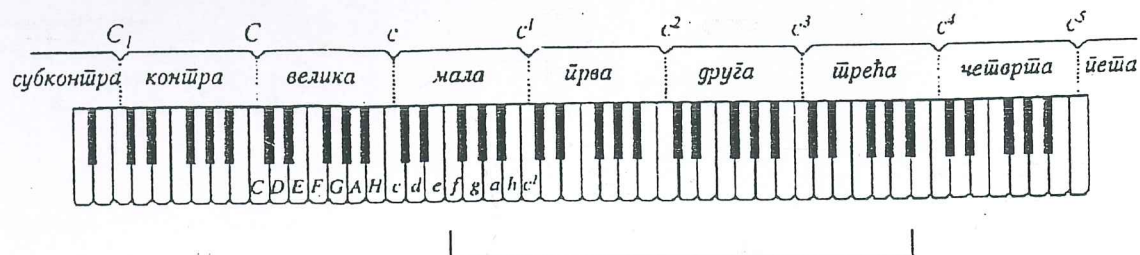

Свака наредна дурска лествица у кругу, задржава повишене тонове из претходне, и повишава јој се VII ступањ. Поред дурских, дате су и њихове паралелне молске лествице које имају исти број предзнака.

Свака наредна дурска лествица у кругу, задржава снижене тонове из претходне и снижава јој се IV ступањ. И овде су дате њихове паралелне молске лествице.

Октаве тоноског система на клавијатури клавира

мелодијски обим клавијатуре код хармонике средње величине

Преглед басова (120) на хармоници и њихово записивање у линијском систему:

I	II	III	IV	V	VI
Cis	Ais	ais	ais	ais	ais
Fis	Dis	dis	dis	dis	dis
His	Gis	gis	gis	gis	gis
Eis	Cis	cis	cis	cis	cis
Ais	Fis	fis	fis	fis	fis
Dis	H	h	h	h	h
Gis	E	e	e	e	e
Cis	A	a	a	a	a
Fis	D	d	d	d	d
H	G	g	g	g	g
E	C	c	c	c	c
A	F	f	f	f	f
D	B	b	b	b	b
U	Es	es	es	es	es
C	As	as	as	as	as
F	Des	des	des	des	des
B	Ces	ces	ces	ces	ces
Es	Fes	fes	fes	fes	fes
As	Bb	bb	bb	bb	bb
Des	Bb	bb	bb	bb	bb

уклањени септакорди
доминантни септакорди
акордски монокли
акордски дурски
основни басови,
терц-басови